

JÁNOS LÁSZLÓ:**Történelemtörténetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába**

Budapest: Akadémiai Kiadó, 2012. 316 s. ISBN 978 963 05 9307 6

Historický diskurz a dejiny ako také boli v posledných desaťročiach predmetom širokých disciplinárnych diskusií. Teoretici upozornili okrem iného na to, že našu predstavu dejín formujú aj jazykovo- a príbehovo-štruktúrne danosti historického diskurzu, ktoré stanovujú významové rámce dejinných faktov zoradených do naratívu. Hyden White, teoretik tzv. naratívneho obratu v historiografii dokonca tvrdil, že „objektívne“ dejiny ani nejestvujú, existuje len historiografia. Podľa neho naratív predstavuje formu historickej reprezentácie, dejinné fakty sa v ňom kódujú ako prvky dejových štruktúr v literárnych dielach, pričom kódovanie podlieha vždy chápaniu minulosti, aké daná kultúra ponúka. Kultúrnohistorické výskumy sa venovali otázkam interpretácie minulosti, vplyvná teória Jana Assmanna vykazuje jej vzťah s kultúrnou pamäťou, ktorá zahŕňa kódy sebaidentifikácie skupiny (napr. národa). Spôsob chápania dejín a ich príbehového spracovania úzko súvisí práve s kolektívnou/národnou identitou, má zakladajúcu i normatívnu funkciu.

Maďarský sociálny psychológ János László vo svojej práci *Történelemtörténetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába (Príbehy o dejinách. Úvod do naratívnej sociálnej psychológie)* analyzuje historický naratív metodológiou vlastnej disciplíny, naratívnej sociálnej psychológie. Nezaújima sa o posuny, ktoré vyplývajú z formálnych alebo štruktúrnych zákonitostí jazykového/textového/na-

ratívneho spracovania (čomu sa venovali Koselleck, Ricoeur, Barthes, H. White a i.), ani o obsahové či ideologické zložky, ale venuje sa výskumu sociálnopsychologických javov súčasnej identity skupiny. Naratívna psychológia pokladá historický naratív za nositeľa identity (národných, etnických) skupín. Ide o podobnú reláciu ako v prípade vzťahu životného príbehu a osobnej identity, čo autor už predtým pertraktoval v knihe *A történetek tudományja (2005, Veda príbehov; anglická verzia: The Science of Stories, 2008)*. Príbeh dejín skupiny (národa) totiž nie je totožný s kolektívnou pamäťou autobiografického rázu. V procese narativizovania minulé deje nadobúdajú význam a „táto tvorba významu je v službách konštrukcie identity“ (72), dejinné naratívy tvoria v tomto zmysle príbeh prítomnosti súvisiaci s identitou. Tento príbeh identity skrývajúci sa za historickými naratívami navrhuje J. László uchopiť cez kategórie ako medziskupinová agencia, medziskupinové hodnotenie, súvis kognitívnych stavov a rozprávačských perspektív, regulácia aj kolektívnych emócií.

Konkrétny výskum predstavený v publikácii sa vzťahoval na vybrané učebnicové, mediálne, laické a literárne naratívy maďarských dejín, v rámci tých literárnych sa analyzovali niektoré romantické a realistické historické romány. Vychádzal z predpokladu (a výsledkov Wertscha, Bellaha, McAdamsa, Garagazova), že všetky národné dejiny disponujú nejakým základným sce-

nárom (historickou dráhou), ktorý predstavuje typický rad pozitívne alebo negatívne hodnotených historických udalostí, a že reprezentácia tejto historickej dráhy v kolektívnej pamäti obsahuje (a prenáša) aj spôsoby prekonávania. Výskum sa opiera o počítačovú metódu naratívneho kategoriálneho rozboru obsahov (NarrCat) vyvinutú špeciálne na tento účel, založenú na stotožnení psychologicky relevantných prvkov naratívnej kompozície i naratívnych kategórií (napr. časopriestorová štruktúra, vnútorná alebo vonkajšia perspektíva rozprávania, citová štruktúra vlastnej a cudzej skupiny, štruktúry hodnotenia, rozdelenie kognitívnych procesov postáv a skupín) s ich jazykovým vyjadrením.

Rozbory príbehov o dejinách vydali zaujímavé charakteristiky vlastného chápania maďarskej národnej skupiny, ktoré autor porovnal aj s niektorými staršími (teoretickými) koncepciami napr. z oblasti imagológie, tu sa im bližšie nemám možnosť venovať. Za in-

špiratívny pokladám na jednej strane empirický ráz rozboru naratívov (medzi nimi aj literárnych textov), na druhej strane kontextualizáciu sociálnopsychologických javov v rámci národných dejín. Literárnou vedou (naratológiou) podnietený a podložený výskum ponúka dokonca aj spätne pre literárnu vedu pozoruhodné zistenia: napríklad o psychologických obsahoch rozprávania alebo o širšom pôsobení štruktúr príbehov ako akýchsi modelov vnímania sveta (i minulosti). János László v závere knihy *Príbehy o dejinách* odkazuje tiež na takto chápanú modelovú funkciu, keď navrhuje možnosť vplývať na prehodnotenie niektorých dejinných udalostí v historickej reprezentácii maďarskej kolektívnej pamäti práve prostredníctvom reštrukturovania naratívnych vlastností príbehov o dejinách.

Práca vyšla aj v anglickej verzii pod názvom *Historical Tales and National Identity* v 2013 vo vydavateľstve Routledge.

Judit Görözdi

JÁN JURÁŠ – DANIELA KODAJOVÁ a kol.:

Sláva šľachetným III. Znalci vzdialeného Orientu a strážkyne národného ohniska. Slovenskí orientalisti a aktivity spolku Živena.

Liptovský Mikuláš: Spolok Martina Rázusa, 2014. 206 s. ISBN 978-80-7140-460-6

Tretí zväzok výstupov z radu konferencií nesúcej názov Sláva šľachetným, ktoré organizuje Spolok Martina Rázusa so sídlom v Liptovskom Mikuláši, prináša štúdie venované dvom významným osobnostiam slovenskej orientalistiky a počiatkom ženského spolku Živena. Zborník je rozdelený do troch častí. Prvá časť je venovaná dielu Jána Lajčiaka (1875–1918) a druhá životu a dielu Rudolfa Macúcha (1919–1993). V tretej časti sa nachádzajú príspevky o Anne Pivkovej, Elene Maróthy-Šoltésovej a o vzniku americkej Živeny. Všetci patria k menej známym slovenským osobnostiam, ktoré sa vo svojej dobe podieľali na vzniku slovenskej orientalistiky alebo ženského hnutia. Tento zborník (alebo kolektívna monografia ako publikáciu nazý-

vajú jej zostavovatelia) je dôležitým príspevkom k poznaniu dejín týchto dvoch marginalných, ale žiaľ často aj marginalizovaných, oblastí slovenskej kultúry. S výnimkou Rudolfa Macúcha tvorili osobnosti, ktorým je venovaný tento zborník, v záverečnom polstoročí rakúsko-uhorskej monarchie.

Ján Lajčiak bol evanjelickým teológom, kňazom, propagátorom sociológie a prekladateľom biblických textov z hebrejčiny a gréčtiny do slovenčiny. Meno si urobil aj ako kritik slovenských kultúrnych pomerov. Lajčiak vyštudoval teológiu v Prešove a Erlangene. V Lipsku získal doktorát z orientálnej filológie za prácu *Die Plural- und Dualendungen am semitischen Nomen* (1902), ktorá získala medzinárodný ohlas. Na Sorbonne v Paríži

získal ďalší doktorát z teológie na základe práce o prorockej knihe Ezechiel. Po návrate na Slovensko sa Lajčiak pre svoje liberálne názory dostal do sporu s konzervatívnymi cirkevnými predstaviteľmi a usadil sa na zapadnutej liptovskej fare vo Vyšnej Boci. Evanjelický teológ a filozof profesor Samuel Štefan Osuský vydal po jeho smrti kultúrno-sociologické dielo *Slovensko a kultúra*, ktoré je kritickou analýzou situácie v slovenskej kultúre na začiatku 20. storočia.

Zborník *Sláva šľachetným III* prináša tri štúdiu o Lajčiakovom diele, o ktoré v ostatnom čase badať na Slovensku zvýšený záujem. Ľudovít Turčan sa venuje odkazu a ohlasom na Lajčiakovo dielo v súčasnosti. Zameriava sa pritom na dielo *Slovensko a kultúra*, ktoré sa dočkalo reedície v roku 1994 a 2007. Rastislav Stanček rekonštruje polemiku o slovenskom preklade *Biblie*, reakcie predstaviteľov cirkvi na Lajčiakov preklad *Knihy žalmov* a pripravovaný preklad evanjelií, ktoré ostali v rukopise a objavil ich až spisovateľ Anton Baláž pri práci na románe *Prehovor Ezechiel. Príbeh Jána Lajčiaka* (2012). Sidonia Horňanová sa venuje Lajčiakovej dizertácii o Ezechielovi, ktorú sám autor po častiach publikoval po slovensky v Cirkevných listoch.

Semitológ a iranista Rudolf Macúch vyštudoval teológiu v Bratislave a po druhej svetovej vojne arabistiku v Paríži. Po návrate prednášal ako asistent Jána Bakoša na Filozofickej fakulte UK. V rámci prípravy na habilitáciu odišiel do Iránu, odkiaľ pochádzala aj jeho manželka. Pre nepriazeň politických pomerov na začiatku päťdesiatych rokov sa už však nevrátil. Venoval sa najmä náboženstvu a jazyku Mandejcov. Neskôr sa presunul do Oxfordu, kde spolu s E. S. Drowerovou zostal v odborných kruhoch vysoko oceňovaný mandejský slovník (*A Mandaic Dictionary*, 1963). V rokoch 1963 až 1988 pôsobil na Slobodnej univerzite vo vtedajšom Západnom Berlíne, kde sa venoval arabistike, samaritanistike a novosýrskemu jazyku. Macúchov kolega Ján Molnár vo svojom príspevku približuje život a dielo Rudolfa Macúcha, po-

dobne ako v ďalších príspevkoch Igor Kišš a Macúchova dcéra Maria, ktorá pôsobí ako profesorka iranistiky na Slobodnej univerzite v Berlíne.

Tretia časť zborníka je venovaná spolku slovenských žien Živena. Príspevok Daniely Kodajovej poukazuje na prepojenosť Živeny s národnoobrodzovacími iniciatívami po ztvorení Matice slovenskej a príspevok Marty Dobrotkovej opisuje aktivity slovenských žien v USA. O prvej predsedníčke spolku Anne Pivkovej zozbieral v archívoch cenný biografický materiál Zdenko Ďuriška. Jej nástupkyňa Elena Maróthy-Šoltéssová sa usilovala o opätovné nasmerovanie spolku k pôvodnému zámeru podpory vzdelania slovenských dievčat. Karol Hollý sa vo svojom príspevku na základe archívnych materiálov zameriava na jej názory na vydavateľské aktivity Živeny (projekt Rodinnej čítanky, časopisy Dennica a Živena). Tretiu časť štúdií uzatvára príspevok Daniely Fiačanovej o ženách v dejinách mesta Liptovský Mikuláš.

Jednotlivé príspevky, často vďaka archívneho výskumu, prinášajú cenné biografické informácie o týchto priekopníkoch orientalistiky a ženského hnutia na Slovensku. V prípade Jána Lajčiaka prináša zborník po prvý raz aj analýzy jeho vedeckého a prekladového diela. Zborník *Sláva šľachetným III*, podobne ako predchádzajúce zborníky z konferencií Spolku Martina Rázusa tak prispieva ku kultivácii a reflexii slovenskej kultúrnej pamäti v kontexte európskej a svetovej kultúry.

Róbert Gáfrík

VIKTOR HORVÁTH: A vers ellenforradalma. a versírás és versfordítás tanulása és tanítása.

Budapešť: Magvető, 2014. 144 s. ISBN 9789631429091

Viktor Horváth je spisovateľ, prekladateľ a vysokoškolský pedagóg. Vyše 10 rokov prednáša na univerzite v Pécsi teóriu básnickej štruktúry a dejiny foriem stredoveku a raného novoveku. V jednom z najvýznamnejších maďarských vydavateľstiev Magvető mu vyšla kniha s názvom Kontrarevolúcia básne. Ako sa učiť a vyučovať písanie a prekladanie poézie. Cieľom tejto pomerne útlej publikácie je uviesť novú metodiku vyučovania literatúry, resp. poézie, podľa ktorej by sa študenti (a ich učitelia) naučili čítať a písať diela v antickej časomiere či rôznych moderných verzifikačných systémoch, a učitelia by sa naučili, ako to naučiť študentov. Apel k takémuto kroku vychádza z autorovho presvedčenia, že vo výučbe literatúry bolo zhruba pred sto až stopäťdesiatimi rokmi písanie „zakázané“ a celý vyučovací proces sa obmedzil na výklad a interpretáciu diel. Za týmto vývinom vidí romantický kult génia a sakralizáciu umenia, predtým sa totiž na literárne dielo nepozeralo ako na posvätné, umenie písať bolo zároveň aj profesionálnou zručnosťou. Podľa Horvátha si ostatné umelecké odvetvia si zachovali takpovediac „remeselnú“ či praktickú stránku, čo bolo možné preto, lebo v nich tvorba a reakcia na tvorbu majú odlišné kódy. V literatúre je kód jeden, jazyk (s. 137). Zatiaľ čo je prirodzené, že súčasť prípravy študentov (doktorandov) maliarstva, sochárstva, architektúry či hudby predstavuje aj praktická tvorba, v prípade štúdia literatúry sa na nijakom inštitucionálnom stupni „remeslo“ neučí. Horváthovi prekáža, že učitelia maďarského jazyka a literatúry neboli vyškolení na písanie a už vôbec nie na to, aby písanie učili, a ponúka argumenty, že je potrebné vrátiť umenie tvorivého písania do verejného vyučovacieho procesu. Značnú časť obsahu knihy tvoria krátke výklady základných (rytmus, verš, perióda, strofa), neskôr zložitejších (strofika, maďarský verš, podoby aplikácií západoeurópskeho veršovania v maďarčine atď.) pojmov verzológie a najmä prí-

klady, resp. zadania, ktoré treba vyriešiť. Na jednej strane ju preto možno skutočne využiť ako učebnú pomôcku – príručku či dokonca cvičebnicu – teórie verša. Čo sa však javí ako dôležitejšie, je sama myšlienka zavedenia (alebo vrátenia) takéhoto učebného plánu, programu výučby literatúry založeného na tvorbe. Za najjednoduchší model autor pokladá prístup „zhora“, teda začínať by sa malo od vysokoškolského stupňa. Na univerzitách sa vyučuje iba literárna veda a navyše sa nesústreďuje na interpretáciu (autor ju vníma skôr v druhom význame slova, prirovnáva ju k interpretácii hudobnej skladby na nástroji), ale najmä na výklad a pochopenie textu („štátny inštitucionálny systém učí len odbor reakcie, rozbor, kritiku, s. 139), a to podľa Horvátha vedie k zosilneniu snobizmu a v konečnom dôsledku môže ohroziť odbor literárnej vedy (na odbor sa hlásia študenti, ktorí sa „inam nehodia“, univerzity sa usilujú zbaviť sa, hoci podvedome, odboru ako takého; ak sa aj nájde pedagóg, ktorý sa usiluje zaviesť aj praktickú tvorbu, tradícia odboru ho z procesu skôr či neskôr vylúči), ba aj samu literatúru. Hoci tieto tvrdenia môžu vyznieť prehnane a autor sám na svoju obranu označuje knihu ako napoly študijný materiál a napoly manifest, predsa pomerne presne reflektuje realitu literatúry a literárnej vedy, ako aj didaktiky v maďarskom prostredí. A to napriek tomu, že napríklad oproti slovenskému prostrediu je tu oveľa rozvinutejšia a pestovanejšia literárna kritika alebo že je poézia písaná viazaným veršom zastúpená v oveľa väčšej miere. Aj keby to však neplatilo, predsa je zaujímavá idea vyučovať literatúru (tu v prvom rade verzológiu) cez primárne vzorce takým spôsobom, že „autori prídu na rad až po vlastnej tvorbe“ (umelecký preklad, imitácia, prepis), takže si ich študenti oblúbia, osvoja si ich prostredníctvom vlastnej práce, počas ktorej vykonávajú filologický, kulturologický, historický, teoretický výskum, teda sa učia (s. 141). *Gabriela Magová*